

Kongl. Maj:ts
Nådige
Förordning,
Angående
Skrif- och Tryck-friheten;
Gifwen Stockholm i Råd-Cammaren then 2. Decembr.
1766.

Cum Gratia & Privilegio S:æ R:æ Maj:tis.

Tryckt uti Kongl. Tryckeriet.

Förordningen om skriv- och tryckfriheten utfärdades i kung Adolf Fredriks namn den 2 december 1766. Därmed avskaffades förhandscensuren och med några få begränsningar gjordes yttrande- och tryckfrihet till en grundlagsskyddad rättighet. Samtidigt infördes offentlighetsprincipen, som gjorde myndigheternas handlingar tillgängliga för medborgarnas granskning.

År 2016 fyller 1766 års tryckfrihetsförordning, världens äldsta i sitt slag, 250 år.

Lika gammal är offentlighetsprincipen, som ger medborgarna insyn i myndigheternas beslutsprocess.

Redan 1774 inskränkte Gustav III återigen tryckfriheten, men offentlighetsprincipen fortlevde och förhandscensuren kom aldrig åter.

Kampen för en obegränsad yttrandefrihet blev lång i Sverige, och i stora delar av världen är den ännu inte en självklar rättighet.

Historien visar att det fria ordet utsätts för ständiga utmaningar och måste erövras på nytt.

Jubileumsåret 2016 är ett tillfälle att uppmärksamma det fria ordet i Sverige och världen – i historien, nuet och framtiden.

Produktion: Kungl. biblioteket Tryck: M-Kopia 2013

”Ju mera man får lefva efter egit behag, ju mera är man fri.”

Peter Forsskål

FRITT ORD 250 ÅR

KUNGL. BIBLIOTEKET
National Library of Sweden

Kungl. biblioteket
Besöksdress Humlegården
Box 5039, 102 41 Stockholm
Telefon 010-709 30 00
E-post: kungl.biblioteket@kb.se
www.kb.se

Peter Forsskål 1732–1763

År 2013 är det 250 år sedan filosofen, språkmannen och naturalhistorikern Peter Forsskål avled under en forskningsresa till arabiska halvön, endast 31 år gammal. Hemma i Sverige hade han stridit för det fria ordet, men han fick aldrig uppleva den tryckfrihetsförordning som utfärdades 1766, tre år efter hans död.

Under sin korta levnad hann Forsskål göra banbrytande insatser på flera områden. Carl von Linné såg honom som en av sina mest löftesrika lärjungar. Han hade disputerat i Göttingen på en avhandling som senare fick självaste Immanuel Kant att förändra sina filosofiska ståndpunkter. Han hade oförväget tagit strid med de svenska myndigheterna för att stärka de medborgerliga rättigheterna och få avskaffad den censur som lade ett lock på den fria opinionsbildningen och det fria ordet i hemlandet.

Forsskåls pamflett *Tankar om borgerliga friheten* (1759) var ett manifest för frihet och upplysning i 20 korta paragrafer. Tre decennier senare skulle samma idéer bli världsberömda genom den franska revolutionens paroller. I Sverige förhördes Forsskål av myndigheterna och hans pamflett konfiskerades och förbjöds. Med sitt exempel hade han ändå röjt väg för den tryckfrihetsförordning som utfärdades 1766.

Tryckfrihetsförordningen 1766

Den 2 december 1766 utfärdades en ”förordning angående skrif- och tryckfriheten” i kung Adolf Fredriks namn. Det var det första dokumentet i sitt slag i världen. Här slogs tryckfriheten fast i positiv lagstiftning och förordningen jämställdes med rikets grundlagar. I England hade förhandscensuren avskaffats 1695, men tryckfrihet var därför inte en lagskyddad rättighet och boktryckare åtalades fortfarande under 1700-talet.

Tankar
Om
Borgerliga
Friheten.
STOCKHOLM,
Tryckt hos Directeuren LARS SALVIUS, 1759.
Kongl. Maj:ts
Nådiga
Förbud
Emot
En af Trycket utkommen skrift, under titu
Tankar om Borgerliga Fri-
heten &c.
Gifwit Stockholm i Råd-Cammaren then 28. Februarii
1760.
Gratia & Privilegio S:æ R:æ Maj:tis.
ft uti Kongl. Tryckeriet.

I *Tankar om borgerliga friheten* pläderade Peter Forsskål för tryckfrihet. Pamfletten förbjöds av regeringen några månader efter utgivningen.

I arbetet *Om lagarnas anda* (1734) beskrev den franske rättsfilosofen Montesquieu vad frihet är i ett öppet samhälle: ”Frihet är rätten att göra allt som lagarna tillåter.” Den svenska tryckfrihetsförordningen formulerades i linje med denna princip: allt var fritt att trycka som inte uttryckligen var undantaget i lag.

Med förordningen följde också den viktiga offentlighetsprincipen. För att ge medborgarna insyn i myndigheternas arbete och för att undvika maktmissbruk gjordes alla offentliga handlingar tillgängliga för allmänheten. Makthavare och myndigheter kunde inte längre förvägra medborgarna insyn i deras verksamhet.